

POWOJENNA ODBUDOWA ZAMKU KSAŻĄT GRYFITÓW POMORSKICH W SZCZECINIE

POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE CASTLE OF THE POMERANIAN GRYFITS IN SZCZECIN

© Zaniewski, P.A., 2023

Odbudowany w latach 1958-1980 w stylistyce renesansowej z elementami gotyku Zamek Książąt Pomorskich z dynastii Gryfitów znajduje się na cyplu wysokiej zachodniej skarpy doliny rzeki Odry, w obrębie nieistniejących średniowiecznych murów obwodowych miasta, w rejonie obecnych ulic Rycerskiej, Kuśnierskiej, Mściwoja i tzw. Trasy Zamkowej. Poniżej zamku rozciąga się częściowo odbudowane we współczesnych formach dolne miasto zwane Podzamczem. Zrekonstruowany w renesansowych formach zamek należy do dobrze rozpoznanych archeologicznie i architektonicznie obiektów księstwa Gryfitów.

W 1942 r. szczecińskie Stare Miasto o średniowiecznej metryce zostało prawie całkowicie zniszczone podczas amerykańskich i brytyjskich dywanowych nalotów na szczecińską bazę okrętów. Spowodował on największe w historii zniszczenia Starego Miasta i położonego w jego bezpośrednim sąsiedztwie zamku. Stopień zniszczenia szczecińskiego zamku po wojnie, jak i całego Starego Miasta oceniano na 85%. Nie zachowały się żadne elementy wyposażenia wewnątrz zamku poza pojedynczymi meblami składowanymi w piwnicach. Cenne boazerie i drewniane elementy wyposażenia wewnątrz spłonęły w czasie trwającego wiele dni pożaru po bombardowaniu. Zachowane obiekty były całkowicie nieznane Polakom, nie związane z polską tradycją i historią, więc zastanawiano się, czy nie wyburzyć ich do końca, a oczyszczony z gruzów teren wykorzystać po nową zabudowę. Tak zresztą stało się ze znaczną częścią Starego Miasta, na którym zachowało się jedynie kilka obiektów, których stan techniczny pozwalał na ich dalsze użytkowanie.

Odbudowa zamku startowała od 1956 r. i zasadniczo zakończono w ją 1985 r. z uwzględnieniem nowych elementów programowych, przeznaczających pomieszczenia zamku, głównie na cele kulturalne. Dla zachowania historycznego charakteru budowli nadzory naukowo-konserwatorskie nad odbudową zamku przez cały czas prowadzili historycy sztuki: dr Henryk Dziurla z Wrocławia (do 1960 r.) i Szczecinianie: dr Zbigniew Radacki w latach 1960-1984 i Krystyna Kroman po 1984 r.

W 2005 r. rozpoczęto wieloetapowy remont dawnego książęcego zamku połączony z modernizacją i unowocześnieniem wyposażenia technicznego pomieszczeń. W 2012 r. pod głównym dziedzińcem Zamku Książąt Pomorskich odkryto dotychczas nieznane kamienne fundamenty datowane na XII w.

Słowa kluczowe: Szczecin, Zamek Książąt Pomorskich, proces odbudowy, metodologia odtworzenia zamku.

Wprowadzenie.

Szczecin to 400-tysięczne miasto położone na Nizinie Szczecińskiej u ujścia rzeki Odry do Jeziora Dąbie, ok. 150 km na północny-wschód od Berlina i ok. 70 km na południe od brzegu Morza Bałtyckiego. Już

we wczesnym średniowieczu Szczecin położony był na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjno-handlowych ze wschodu na zachód i z północy na południe. 3 kwietnia 1243 r. książę szczeciński Barnim I Dobry (okres panowania 1227-1278) potwierdził lokację miasta na prawie magdeburskim i nadał miastu stosowne przywileje (Białecki, 1999, s. 106), które z czasem rozszerzali kolejni książęta z dynastii Gryfitów. Od 1235 r. Szczecin to główna siedziba panujących książąt i stolica w księstwie Gryfitów Pomorskich. Pierwszy akt lokacyjny miasta na prawie magdeburskim dokonany przez księcia Barnima I nie zachował się. Potwierdzenia lokacji dokonał książę Bogusław IV w 1293 r.

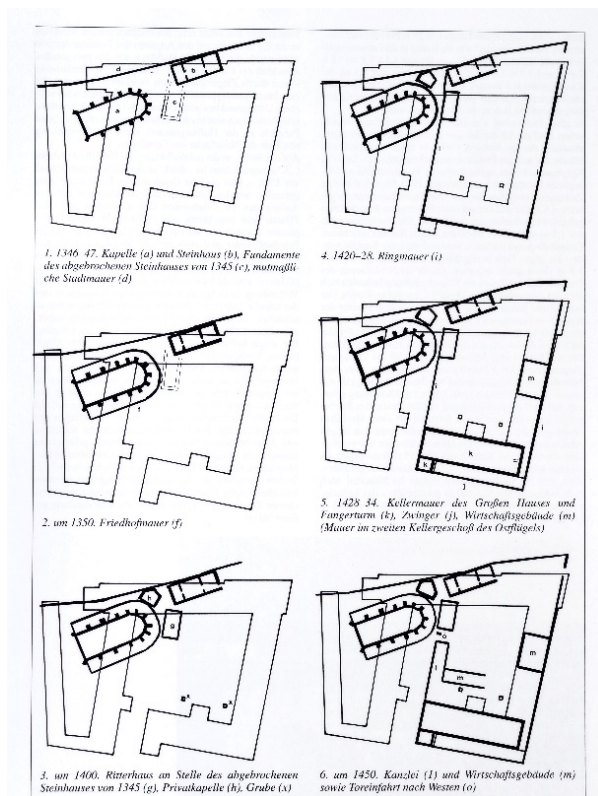
Odbudowany w latach 1958-1980 w stylistyce renesansowej z elementami gotyku Zamek Książąt Pomorskich z dynastii Gryfitów znajduje się na cyplu wysokiej zachodniej skarpy doliny rzeki Odry, w obrębie nieistniejących średniowiecznych murów obwodowych miasta, w rejonie obecnych ulic Rycerskiej, Kuśnierskiej, Mściwoja i tzw. Trasy Zamkowej. Poniżej zamku rozciąga się częściowo odbudowane we współczesnych formach dolne miasto zwane Podzamczem. Zrekonstruowany w renesansowych formach zamek należy do dobrze rozpoznanych archeologicznie i architektonicznie obiektów księstwa Gryfitów.

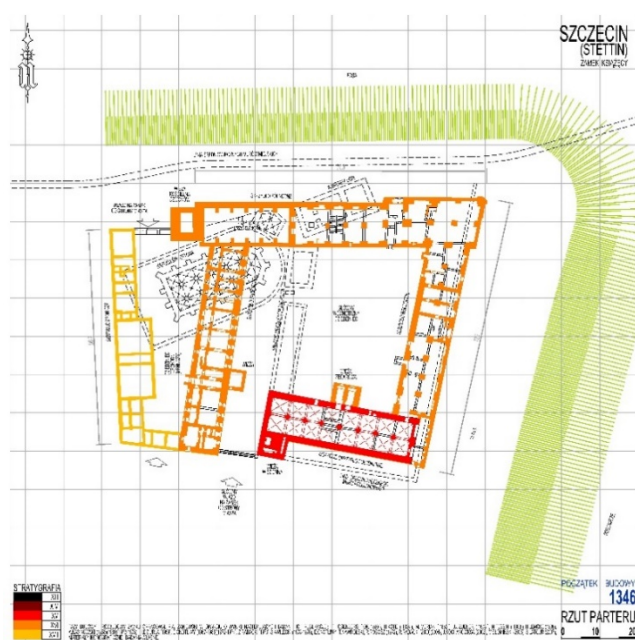
Rys. 1. Widok z lotu ptaka średniowiecznego Szczecina i zamku z końca XVI w. – sztych kolorowany został wykonany przez Franza HOGENBERGA i opublikowany w dziele Georga BRAUNA „CIVITAS ORBIS TERRARUM”, wydany w Kolonii w 1617 r.

W referacie pominąłem długą i bardzo bogatą historię budowy i licznych procesów przebudowy i rozbudowy zamku, który do 1637 r. stanowił główną siedzibę ostatniego księcia pomorskiego z dynastii Gryfitów Pomorskich, Bogusława XIV (okres panowania 1606-1637). Skupiłem się na procesie odbudowy zamku po jego prawie całkowitym zniszczeniu w czasie II wojny światowej.

Przed 1939 r. miasto Szczecin było silnym ośrodkiem stoczniowo-portowym zarządzanym czasowo w latach 1660-1945 przez administrację pruską, a potem niemiecką. Z tego powodu w 1942 r. szczecińskie Stare Miasto o średniowiecznej metryce zostało prawie całkowicie zniszczone podczas amerykańskich i brytyjskich dywanowych nalotów na szczecińską bazę okrętów. Według ustaleń aliantów na konferencji w Casablance Szczecin znalazł się na liście strategicznych celów do zbombardowania.

Rys. 2. Fazy budowy zamku do 1450 r. według artykułu Z. Radackiego

Rys. 3. Rzut parteru 5-ciu odbudowanych skrzydeł zamku ze stratygrafią. Opracował Piotr Zaniewski

Pierwsze dywanowe naloty samolotów brytyjskich i amerykańskich nastąpiły już z początkiem 1942 r. Potem było jeszcze 11 nalotów, ale najtragiczniejszy dla zamku okazał się nalot na port w nocy z 17 na 18 sierpnia 1942 r. Spowodował on największe w historii zniszczenia Starego Miasta i położonego w jego bezpośrednim sąsiedztwie zamku. W zamkowych skrzydłach zawały się prawie wszystkie sklepienia, spaliły się wszystkie drewniane stropy i konstrukcje dachów, cała stolarka i hełmy wszystkich wież. Po bombardowaniu z najstarszego, gotyckiego skrzydła południowego pozostały jedynie niewielkie fragmenty zewnętrznych murów do wysokości piętra, a w pozostałych skrzydłach zachowały się tylko częściowo zewnętrzne mury z pustymi otworami okiennymi. Skrzydło Mennicze zostało pozbawione wysokiego dachu z lukarnami i całej górnej kondygnacji. Jedynie grube mury zewnętrzne zniszczonych czterech wież sterczały nad zwałami cegieł zrujnowanych pięciu skrzydeł. Na szczęście niektóre podziemne kondygnacje po odgruzowaniu okazały się tylko nieznacznie naruszone i wymagały jedynie naprawy. Stopień zniszczenia szczecińskiego zamku po wojnie, jak i całego Starego Miasta oceniano na 85%.

Nie zachowały się żadne elementy wyposażenia wewnątrz zamku poza pojedynczymi meblami składowanymi w piwnicach. Cenne boazerie i drewniane elementy wyposażenia wewnątrz spłonęły w czasie trwającego wiele dni pożaru po bombardowaniu.

Pod koniec II wojny światowej, 26 kwietnia 1945 r. Szczecin został zdobyty przez Armię Czerwoną, a już 27 kwietnia zapadła decyzja o przejęciu Szczecina przez polską administrację. Nie tylko zamek, ale i całe pobliskie Stare Miasto było całkowicie zrujnowane. Były to obiekty całkowicie nieznane Polakom, nie związane z polską tradycją i historią, więc zastanawiano się, czy nie wyburzyć ich do końca, a oczyszczony z gruzów teren wykorzystać po nową zabudowę. Tak zresztą stało się ze znaczną częścią Starego Miasta, na którym zachowało się jedynie kilka obiektów, których stan techniczny pozwalał na ich dalsze użytkowanie. Między innymi były to znaczące w skali obiekty publiczne: stary, gotycki ratusz, gotycka katedra, pałac „Pod Globusem” i kilka zabytkowych kamienic mieszkalnych, które zostały pozbawione tylko dachów i części stropów.

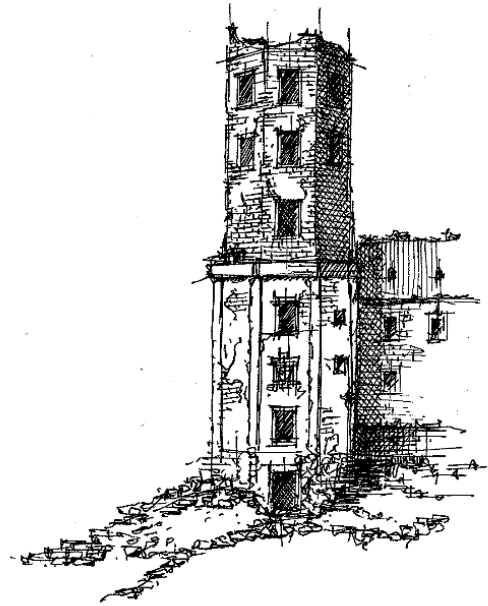
Przez cały 1945 r. wybrane budynki poddano doraźnym remontom i zagospodarowywano je na lokale mieszkalne. Dopiero w 1946 r. przystąpiono do odgruzowania i do prac zabezpieczających na obszarze zamku. Dla ochrony przed szabrownikami tymczasowo zamurowano wszystkie puste otwory okienne i podparto wolnostojące mury. Pracami zabezpieczającymi zajmowała się dyspozytura biura Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego.

Rys. 4. Zdjęcie zbombardowanego zamku z 1947 r. od strony południowo-zachodniej. Na zdjęciu widoczne są tylko cztery wieże bez hełmów. Fot. poznański architekt Bogdan Celichowski (1922-2016).

Rys. 5. Zdjęcie nieistniejącej już klatki schodowej w narożniku północno-zachodnim oraz Wieży Zegarowej z pierwszych lat odbudowy (1947). Fot. Bogdan Celichowski (1922-2016).

Rys. 6. Widok zrujnowanej Wieży Zegarowej i pozostałości skrzydła południowego w tle oraz ruiny Wieży Więziennej na kopii zdjęcia z 1944 r. [archiwum PP PKZ Szczecin] oraz szkic ruin Wieży Więziennej. Rys. P. Zaniewski (1972).

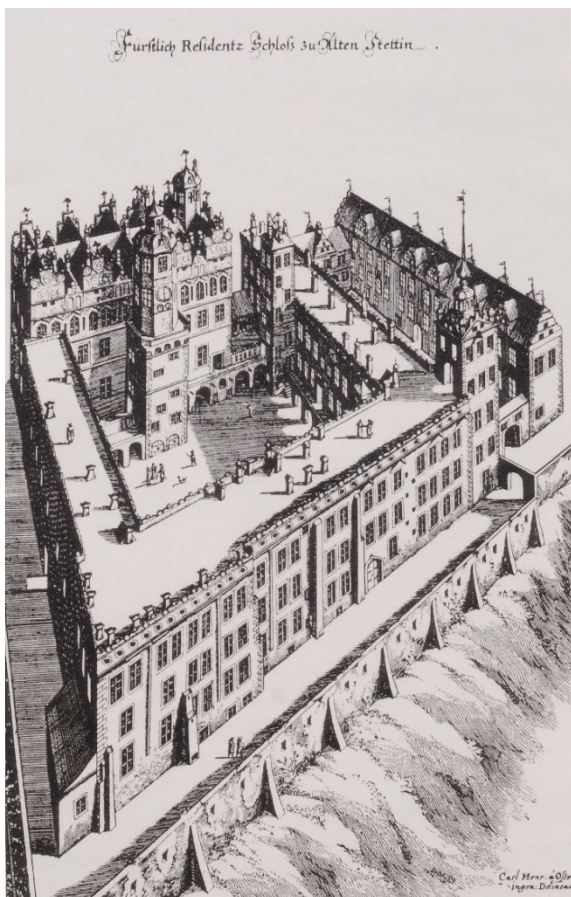
Wśród zamkowych ruin odkryto wówczas m.in. podziemną kryptę grobową książąt pomorskich, z której wydobyto 14 cynowych sarkofagów i 4 drewniane trumny. W 1947 r. jeszcze istniała ośmioboczna, klatka schodowa, zaprojektowana przypuszczalnie przez znanego architekta Karla Friedricha Schinkla, usytuowana w narożniku północno-wschodnim zamku. Zostało to udokumentowane na pierwszym kolorowym zdjęciu ruin zamku zrobionym przez amerykańskiego architekta i fotoreportera Coba (Bialecki, 2016, s. 79), który w 1947 r. m.in. wizytował Szczecin.

Wojenne zniszczenia umożliwiły przeprowadzenie pierwszych badań archeologicznych i architektonicznych zamkowych ruin. Wyniki tych badań ustaliły okresy powstawania zamku do XX w. i stanowiły podstawę do przeprowadzenia prac renowacyjnych. Podczas badań archeologicznych w części północnej obecnego dziedzińca zostały odsłonięte pozostałe w ziemi kamienne fundamenty zburzonego w XIV w. pierwszego murowanego kamiennego książęcego *palatium* oraz gotyckiej, przyzamkowej kaplicy p.w. św. Ottona.

Pierwsze częściowe projekty odbudowy szczecińskiego zamku przygotowano już w 1950 r. w Centralnym Biurze Projektów Architektonicznych i Budowlanych (arch. Wojciech Onitz i Marian Sulikowski). W celu odbudowy zniszczonych obiektów uznanych za zabytki na terenie Polski powołano specjalne Przedsiębiorstwo Państwowe o nazwie Pracownia Konserwacji Zabytków (PP PKZ). Dopiero w 1954 r. podjęto decyzję o finansowaniu odbudowy szczecińskiego zamku ze środków publicznych. Badania archeologiczne i architektoniczne prowadzone pod kierunkiem T. Wieczorowskiego zakończono 3 grudnia 1954 r.

Od 1956 r. dalsze badania architektoniczne prowadzono pod kierunkiem Z. Tomaszewskiego z Warszawy, a potem do 1979 r. badaniami kierowali szczecińscy architekci-badacze architektury, Antoni Kąsinowski i Stefan Kwilecki (Bialecki, 2016, s. 56) ze szczecińskiego oddziału PP PKZ. Wyniki tych badań posłużyły do opracowania w latach 1958-1870 projektu odbudowy zamku. Jednak najistotniejszą wskazówką rekonstrukcji zamkowych brył i elewacji w 2. połowie XX w. stał się zachowany znakomity miedzioryt z końca 1. połowy XVII w. przedstawiający imponujący wygląd niezniszczonego działaniami wojennymi zamku, ujęty z lotu ptaka, utrwalony przez słynnego szwajcarsko-niemieckiego rysownika Mateusza Meriana (1593-1650), opublikowany w 1652 r. (Bialecki, 2016, s. 79). Merian przedstawił z niezwykłą dokładnością układ przestrzenny całego pięcioskrzydłowego zamku z trzema wieżami, jak i wiele detali architektonicznych

brył zamkowych skrzydeł i elewacji. Podstawą odbudowy był też relatywnie dokładny i zachowany opis inwentarzowy zamku z 1648 r.

Rys. 7. Szytych zamku M. Meriana z ok. 1650 r.

Rys. 8. Odrestaurowana Wieża Zegarowa na tle maswerków attyki skrzydła południowego

Kompleksowy, wielobranżowy projekt architektoniczno-konserwatorski odbudowy renesansowego zamku został opracowany do 1972 r. w szczecińskim Oddziale PP Pracowni Konserwacji Zabytków przez zespół specjalistów pod kierunkiem arch. Stanisława Latoura, choć odbudowa zamku trwała już od 1958 r. na podstawie wycinkowych wcześniejszych opracowań projektowych. W 1963 r. zakończono odbudowę skrzydła północnego z dawną jednoprzestrzenną kaplicą zamkową przekształconą współcześnie w salę koncertową. Opracowano nowy podział pomieszczeń wewnętrznych skrzydła dostosowany do nowych potrzeb i funkcji obiektu. W zachodniej części parteru i piwnic skrzydła zlokalizowano stylową restaurację. Pomieszczenia na piętrach skrzydła północnego zaadaptowano na sale wystawowe i zaplecze magazynowe. Skrzydło północne otrzymało nowe żelbetowe stropy i słupy, płaski dach położono na stalowych kratownicach, całkowicie wymieniono posadzki oraz stolarkę okienną i drzwiową. Odtworzono attykę osłaniającą dach. Również w konstrukcji żelbetowej odwzorowano szeroką, reprezentacyjną klatkę schodową. Odbudowano także murowane krużganki w parterze.

Dawną kościelną Wieżę Dzwonów przy skrzydle północnym zaadaptowano na punkt widokowy. Do 1965 r. zakończono odbudowę i przebudowę następnego skrzydła wschodniego, w którym m.in. umieszczono salę kinową, biura i pracownie artystyczne oraz pracownię szczecińskiego oddziału PP PKZ. Poszczególne piętra otrzymały konstrukcję żelbetową, a również płaski dach położono na nowych, stalowych kratownicach. Pomiędzy kratownicami przewidziano nowe świetliki. Dopiero w 1978 r. oddano do użytku całkowicie przebudowane skrzydło południowe, w którym umieszczono scenę z pełnym zapleczem i widownią (540 miejsc) z obszernym foyer Opery Szczecińskiej. Po wyremontowaniu zachowanych gotyckich piwnic skrzydła wschodniego i południowego ulokowano w nich Muzeum Zamku oraz sale wystaw czasowych. Pozostałe górne piętra skrzydła południowego do 1980 r. przeznaczono na kameralną salę koncertową (100 miejsc), sale

ćwiczeń baletu oraz inne pomieszczenia opery. W 1985 r. reprezentacyjne sale parteru skrzydła południowego (pod foyer i widownią) przeznaczono na salę ślubów USC. Praktycznie zbudowane od stanu „O” skrzydło południowe otrzymało zrekonstruowaną pieczołowicie, bogatą maswerkową dekorację attyki. Wszystkie nowe wewnętrzne poziomy otrzymały nową, żelbetową konstrukcję dostosowaną do nowych funkcji. Konstrukcję nowego, płaskiego dachu specjalnie wzmocniono pod szereg urządzeń wentylacyjno-klimatyzacyjnych obsługujących operę. Zrekonstruowano też Wieżę Zegarową z cennym XVII-wiecznym zegarem.

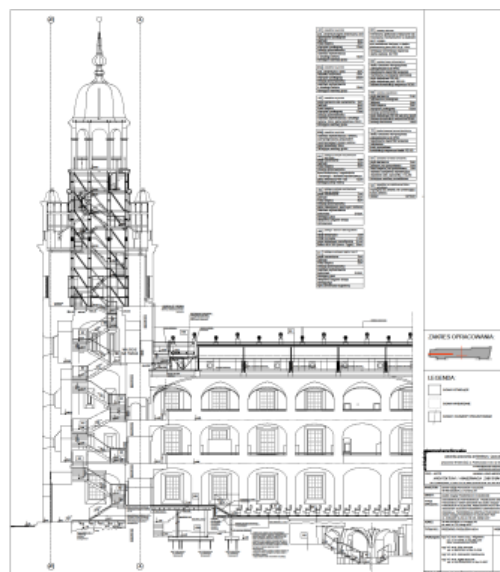

Rys. 9. Wnętrze krypty w piwnicach skrzydła północnego i sal wystawowych na piętrze tego skrzydła. Fot. P. Zaniewski.

Znaczną część pomieszczeń odbudowanego skrzydła zachodniego przeznaczono na garderoby, pracownie i pokoje zaplecza administracyjnego opery i sali koncertowej oraz na magazyny dekoracji i kameralne sale ćwiczeń. Tu również wszystkie stropy wykonano w konstrukcji żelbetowej, a stropodach w konstrukcji stalowej. Dach wyposażono w liczne świetliki. W skrzydle zachodnim czasowo znalazły swoją siedzibę także biura Uniwersytetu Szczecińskiego, a potem od 1990 r. biura Urzędu Marszałkowskiego. Po wyburzeniu barokowego ryzalitu na Dziedzińcu Mennicznym odbudowane w końcu lat siedemdziesiątych XX w. piąte skrzydło zamku przeznaczono na biura, pracownie i archiwa Przedsiębiorstwa Państwowego Pracownie Konserwacji Zabytków. Tu również zastosowano żelbetowe stropy, a dwuspadowy dach o konstrukcji stalowej wyposażono w odtworzone ozdobne lukarny.

Rys. 10. Widok Wieży Dzwonów i dojazd do zamku od strony zachodniej. Fot. P. Zaniewski.

Rys. 11. Przekrój podłużny Wieży Dzwonów oraz Sali koncertowej w skrzydle północnym.

Rys. 12. Współczesny widok górującego nad odbudowywanym starym miastem Zamku Książąt Pomorskich od strony wjazdu do miasta. Fot. P. Zaniewski.

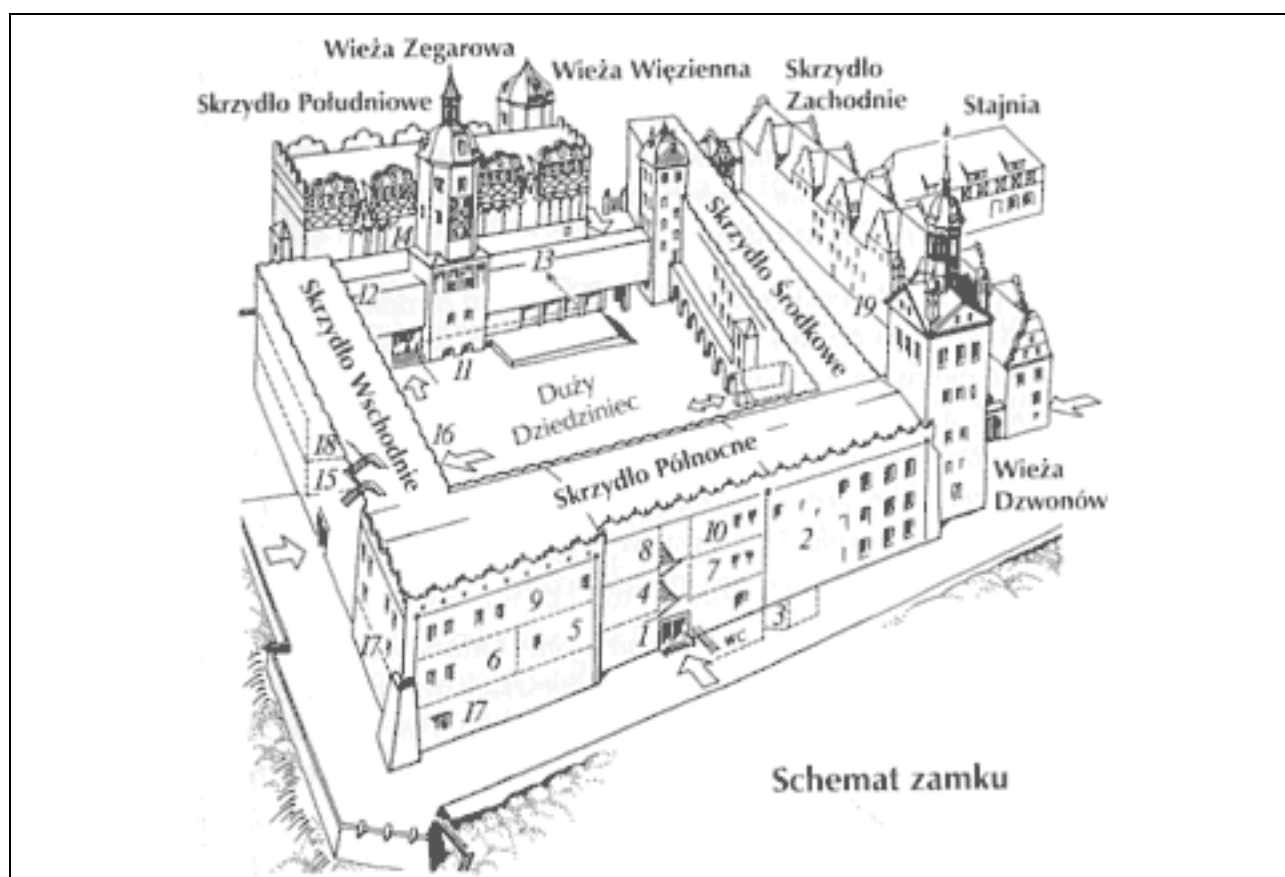
Rys. 13. Współczesne zdjęcie Zamku Książąt Pomorskich z lotu ptaka od strony północno-zachodniej (Szczecin.Wikipedia).

W czasie odbudowy zamku m.in. wyeksponowano gotyckie sklepienia w piwnicach dwóch skrzydeł, wschodniego i południowego. Mimo pożarów po bombardowaniach zachowały się oryginalne polichromie w jednym z pomieszczeń Wieży Więziennej. Odrestaurowano i udostępniono publiczności zachowaną kryptę gotyckiego kościoła św. Ottona pod skrzydłem północnym, w której urządzono kameralną scenę Teatru na Zamku. Odbudowę zamku zasadniczo zakończono w 1985 r. z uwzględnieniem nowych elementów programowych, przeznaczających pomieszczenia zamku, głównie na cele kulturalne. Dla zachowania historycznego charakteru budowli nadzory naukowo-konserwatorskie nad odbudową zamku przez cały czas

przewodili historycy sztuki: dr Henryk Dziurla z Wrocławia (do 1960 r.) i Szczecinianie: dr Zbigniew Radacki w latach 1960-1984 i Krystyna Kroman po 1984 r.

Z biegiem czasu funkcje poszczególnych skrzydeł zmieniały się. Do 1991 r. w skrzydle zachodnim funkcjonowały biura szczecińskiego oddziału PP PKZ z pracownią archeologiczną, a od 1999 r. czasowo mieszczą się tam liczne pracownie artystyczne o różnych profilach: rysunek, rzeźba, muzyka, modelarstwo itp., reprezentujące także funkcje edukacyjne zamku. Niedawno w 2021 r. biura Urzędu Marszałkowskiego województwa zachodniopomorskiego przeniesiono do nowej siedziby. Obecnie w zamku mieszczą się 2 restauracje i kawiarnia, liczne biura organizacji i fundacji na rzecz kultury, administracji zamku i ich archiwa.

Na ścianie Wieży Zegarowej, pomiędzy białymi maswerkowymi dekoracjami attyki skrzydła południowego, znajduje się odrestaurowany, bogato dekorowany XVII-wieczny zegar ścienny. Z najwyższego poziomu Wieży Dzwonów rozciąga się widok na miasto i szczeciński port.

Rys. 14. Turystyczny schemat z opisem poszczególnych elementów zamku z okresu przed remontem wykonanym w latach 2015-2017.

Z czasem zamkowe skrzydła na skutek intensywnej eksploatacji uległy zużyciu. Na początku XXI w. podjęto decyzję o remoncie i modernizacji całego kompleksu. W 2005 r. rozpoczęto wieloetapowy remont dawnego książęcego zamku połączony z modernizacją i unowocześnieniem wyposażenia technicznego pomieszczeń. W 2012 r. pod głównym dziedzińcem Zamku Książąt Pomorskich odkryto dotychczas nieznane kamienne fundamenty datowane na XII w. Być może są one pozostałością wzniesionego z inicjatywy biskupa Ottona z Bambergu pierwszego w Szczecinie kościoła p.w. św. Wojciecha, który powstał prawdopodobnie na miejscu wcześniejszej pogańskiej świątyni pomorskiego bożka, Trygława.

Według projektów remontu i modernizacji kompleksu zamkowego w 2015 r. rozpoczęto remonty kolejnych skrzydeł. Pięć zamkowych skrzydeł z czterema wieżami posiada łączną kubaturę 84.290 m³. W maju 2017 r. w skrzydle północnym zapadła się jedna z kolumn i fragmenty stropów na wszystkich kondygnacjach. Ze względu na bardzo skomplikowany charakter katastrofy budowlanej naprawa zniszczonego fragmentu skrzydła trwała kilka lat.

Odrementowane zamkowe obiekty otaczały dwa wewnętrzne dziedzińce, Główny i Menniczy. W skrzydle północnym w ramach remontu wprowadzono windę, a na dachu skrzydła północnego urządzono obszerny taras widokowy. Po zakończeniu remontu Zamek Książąt Pomorskich nadal stanowi jeden z symboli miasta Szczecina jako symbol miejskiej siedziby książęcej, w której nowożytnie przebudowy i rozbudowy całkowicie zatarty ślady średniowiecznej warowni i jej fortyfikacji zachowując jednocześnie wygląd monumentalnej renesansowej budowli.

Wnioski

Obecnie szczeciński Zamek Książąt Pomorskich stanowi ponadregionalne centrum kultury oraz miejsce organizacji wielu międzynarodowych i lokalnych imprez.

Nie są znane koszty odbudowy zamku szczecińskiego z wojennych zniszczeń. Nawet trudno je oszacować, ponieważ odbudowa trwała nieprzerwanie przeszło 25 lat, w których poziom cen i kurs złotego zmieniał się kilkakrotnie. Można jedynie hipotetycznie spekulować, że odbudowa zamku w renesansowej stylistyce trwała mniej więcej tyle samo co budowa dużego zamku w średniowieczu. Odbudowa obejmowała ok. 20.000 m² powierzchni użytkowej, a jej dostosowanie do zupełnie nowych funkcji (opera, sala koncertowa, teatr w krypcie, sale wystawowe, sale konferencyjne, kino studyjne, pałac ślubów, muzeum, pracownie artystyczne itp.) generowało znaczne dodatkowe koszty. Dla potrzeb niniejszego referatu można jednak zaryzykować i oszacować całkowity koszt odbudowy na poziomie 140-150 milionów złotych (według cen z 2023 r.) czyli ok. 35-40 milionów dolarów amerykańskich.

Literatura

- Bethe, H., 1937. *Die kunst am hofe der pommerischen herzöge*. Berlin.
- Białecki, T., red., 1999. *Encyklopedia Szczecina*, T. I "A-O", Szczecin: Wyd.: US-Institut Historii.
- Białecki, T., 2016. *Kronika historyczna miasta Szczecina*. Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego w Szczecinie "Dokument", s.52.
- Cnotliwy, E., 1992. *Zamek książęcy w Szczecinie*. Szczecin.
- Dziurla, H., 1954. Zagadnienie odbudowy zamku w Szczecinie. *Ochrona Zabytków*, 4. s.241-245.
- Dziurla, H., 1959. Szczecin - zamek. Jego dzieje i odbudowa. *Szczecin*, 1-2.
- Encyklopedia Szczecina*, 1999. Szczecin. T. I. Uniwersytet Szczeciński. Instytut Historii. Zakład Historii Pomorza Zachodniego, s.176.
- Heyduk, Br., 1971. *Dahlbergh w Polsce. Dziennik i ryciny szwedzkie z dziejów „potopu” 1656-1657*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s.183-184.
- Guerquin, B., 1984. *Zamki w Polsce*. Warszawa: Arkady.
- Kajzer, L., Kołodziejki, S. i Salm, J., 2001. *Leksykon zamków w Polsce*. Warszawa: Arkady, s.474–477.
- Knothe, Z., 1954. Zamki książęce w Szczecinie i Słupsku. *Ochrona Zabytków*, 4, s.236-240.
- Kochanowska, J., 2002. *Zamek książąt pomorskich w Szczecinie*. Szczecin.
- Krzymuska-Fafius, Z., 1957. *Kościół p.w. Św. Ottona na zamku w Szczecinie*. Wrocław: Studia Pomorskie, T. 2.
- Mroczo, T., Arszynski, M., 1995. *Architektura gotycka w Polsce*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN.
- Radacki, Z., 1976. *Średniowieczne zamki Pomorza zachodniego*. Warszawa: PWN.
- Radacki, Z. 2004. Dalszy ciąg dyskusji o autorstwie rozbudowy zamku książęcego w Szczecinie w XVI wieku. *"Materiały Zachodniopomorskie". Nowa Seria*. T. I. "Szczecin", zeszyt 2, s.7-8.
- Słomiński, M., 2005. *Zamek książąt pomorskich w Szczecinie*. Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie.
- Twardochleb, B., 1991. *Zamek książąt pomorskich. Historia, współczesność, dzień dzisiejszy*. Szczecin.

References

- Bethe, H., 1937. *Die kunst am hofe der pommerischen herzöge*. Berlin. [in German]

- Białecki, T., red., 1999. *Encyklopedia of Szczecin*. T. I, A-O, Szczecin: US-Institut Historii., s.106. [in Polish]
- Białecki, T., 2016. *Historical chronicle of the city of Szczecin*. Szczecin: Archiwum Państwowego w Szczecinie "Dokument", s. 52. [in Polish]
- Cnotliwy E., 1992. *Ducal castle in Szczecin*. Szczecin. [in Polish]
- Dziurla, H., 1954. The issue of rebuilding the castle in Szczecin. „*Ochrona Zabytków*”, 4, s.241-245. [in Polish]
- Dziurla, H., 1959. Szczecin - castle. Its history and reconstruction. *Szczecin*, 1-2. [in Polish]
- Encyklopedia of Szczecin*. 1999. Uniwersytet Szczeciński. Instytut Historii. Zakład Historii Pomorza Zachodniego. Szczecin, T. I. s. 176. [in Polish]
- Heyduk, B., 1971. *Dahlberg in Poland. Swedish diary and engravings from the history of the "Deluge" 1656-1657*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s.183-184. [in Polish]
- Guerquin, B., 1984. *Castles in Poland*. Warszawa: Arkady. [in Polish]
- Kajzer, L., Kołodziejski, S., Salm, J., 2001. *Lexicon of castles in Poland*. Warszawa: Arkady, s.474–477. [in Polish]
- Knothe, Z., 1954. Ducal castles in Szczecin and Słupsk. *Ochrona Zabytków*, 4, s 236-240. [in Polish]
- Kochanowska, J., 2002. *Pomeranian Dukes' Castle in Szczecin*. Szczecin. [in Polish]
- Krzymuska-Fafius, Z., 1957. *Church of St. Otto at the castle in Szczecin*. T. 2. Wrocław: Studia Pomorskie [in Polish]
- Mroczo, T., Arsyński, M., 1995. *Gothic architecture in Poland*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN. [in Polish]
- Radacki, Z., 1976. *Medieval castles of Western Pomerania*. Warszawa: PWN. [in Polish]
- Radacki, Z., 2004. Continuation of the discussion about the authorship of the expansion of the duke's castle in Szczecin in the 16th century. *Materiały Zachodniopomorskie. Nowa Seria*. T. I. Szczecin, zeszyt 2, s.7-8. [in Polish]
- Słomiński., M., 2005. *Pomeranian Dukes' Castle in Szczecin*. Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie. [in Polish]
- Twardochleb, B., 1991. *Pomeranian Dukes' Castle. History, present day, today*. Szczecin. [in Polish]

Piotr Adam Zaniewski,
dr., architect, Szczecin
 e-mail: zaniewski.p@chiroko.com.pl
 ORCID: 0009-0006-5718-0219

POST-WAR RECONSTRUCTION OF THE CASTLE OF THE POMERANIAN GRYFITS IN SZCZECIN

© Zaniewski, P.A, 2023

Rebuilt in the years 1958-1980 in the Renaissance style with elements of Gothic, the Castle of the Pomeranian Dukes from the Griffin dynasty in Szczecin is located on a promontory of the high western escarpment of the Odra river valley, within the non-existent medieval perimeter walls of the city, in the area of today's Rycerska, Kuśnierska, Mściwoja and so-called Castle Route. Below the castle, there is a partly rebuilt lower town called Podzamcze. Reconstructed in Renaissance forms, the castle is one of the archaeologically and architecturally well-recognized objects of the Duchy of Gryfit. Szczecin's medieval Old Town was almost completely destroyed during American and British air raids on the Szczecin ship base in

1942. It caused the greatest destruction in the history of the Old Town and the castle located in its immediate vicinity. The degree of destruction of the Szczecin castle after the war, as well as the entire Old Town, was estimated at 85%. No elements of the interior furnishings of the castle have survived, except for individual pieces of furniture stored in the cellars. Valuable paneling and wooden furnishings were burnt down in a fire that lasted for many days after the bombing.

The preserved buildings were completely unknown to Poles, not related to Polish tradition and history, so it was considered whether they should not be completely demolished, and the area cleared of rubble should be used for new buildings. This is what happened to a large part of the Old Town, where only a few buildings have survived, the technical condition of which allowed their further use.

The reconstruction of the castle began in 1956 and was basically completed in 1985, taking into account new program elements, allocating the rooms of the castle, mainly for cultural purposes. In order to preserve the historic character of the building, scientific and conservation supervision over the reconstruction of the castle was carried out by art historians: Dr. Henryk Dziurla from Wrocław (until 1960) and residents of Szczecin: Dr. Zbigniew Radacki in the years 1960-1984 and Krystyna Kroman after 1984.

A multi-stage renovation of the former duke's castle was started in 2005, combined with the modernization and change of the technical equipment of the rooms. The unknown stone foundations dating back to the 12th century were discovered under the main courtyard of the Pomeranian Dukes' Castle in 2012.

Keywords: Szczecin, Pomeranian Dukes' Castle, rebuilt process, methodology of rebuilt.